

کتابشناسی

احوال و آثار میرفندرسکی

محمدرضا زادهوش

به دستور شاه صفی^۲ برای آرامگاه ابدیش مهیا آمده بود، با نام تکیه «میر» مشهور و مطاف اهل نظر است.

داستان‌های حکمی و عرفانی از زندگانی اش هنوز در افواه یافت می‌شود. لطایف وی زبانزد خاص و عام است و جامعیت او در معقول و منقول و علوم طبیعی و ریاضی در کتب مسطور. از میان آثار گران بهایش تنها قصیده یائیه بسیار مشهور و کوتاه او که به استقبال ناصر خسرو سروده است، چون مثلی سائر شده و افزون بر پنج شرح ممتّع دارد.

از نکته‌های قابل پژوهش درباره فندرسکی شناسایی نسخه‌های خطی آثار میرفندرسکی و فراهم آوردن فهرستی مشروح و توصیفی و نسخه پژوهانه و کتاب گزارانه از مؤلفات و مصنفات او است.

کنکاش در قصیده یائیه فندرسکی و شرح هایش و ارائه تصحیحی انتقادی از آن، و یا چاپ کامل و پسنندیده‌ای از مشهورترین

سید ابوالقاسم بن میرزا بیک بن میر صدرالدین حسینی موسوی در حدود سال ۹۷۰ هجری قمری در فندرسک^۱ از توابع استرآباد پا به جهان نهاد.

وی از خاندان سادات درست‌نسب آن ناحیه بود که در فندرسک برآمد و پس از خردسالی در ایران و عراق به تحصیلات معمول زمان پرداخت. سپس به هندوستان رفت تا دانش‌های آن‌جا را نیز فراگیرد و با دانشمردان آن خطه آشنا تر گردد. عارفان و حکمرانان هند از او استقبال کم‌نظیری کردند و وی پس از مدتی با کوله باری از علم به ایران بازگشت و در اصفهان پایتخت صفویان رحل اقامت افکند.

رفت و آمدش در دربار و با درباریان باعث نیامد تا روابطش با مردمان کوچه و بازار بریده شود و در این باره و درباره بی‌پیرایی هایش شکایت‌های فراوانی از او نزد شاه عباس دوم و شاه صفی و شیخ بهایی و میرداماد بردند.

سلوک وی همان است که دست به اموال حکومتی نبرد و بیست سال عمل مباحی از او صادر نشد و چهل سال رختخواب نیفکند. مکتب شخصیتی این چنین، جز پروراندن محقق سبزواری، میرزا رفیع‌ای نایینی، ملا محمدصادق اردستانی، و آقا حسین خوانساری، نمی‌توانست و بر نمی‌تابید.

رانجام آن دانشمند جامع‌اصول و فروغ در سال ۱۰۵۰ قمری به جهان باقی شتافت و هنوز آن ناحیه از تخت پولاد اصفهان که

۱. تاریخ پدید آمدن «فندرسک» چندان روشن نیست؛ به ویژه آن‌که در منابع تاریخی کهن و سفرنامه‌ها نشانی از آن نیست (ر. ک: تاریخ رامیان و فندرسک، محمدعلی سعیدی، ۱۳۶۴ ش).

۲. درباره واقعی بودن اهمیت دادن‌ها و احترام‌های شاه صفی به دانشمندان و از جمله همین میرفندرسکی، هنوز نمی‌توان قاطعانه سخن گفت. برای برخورد‌های مناسب سپسین شاه صفی با منسوبان و شاگردان میرفندرسکی رجوع کنید به تنها منبع مورد اعتماد در این باره: تذکره نصرآبادی.

نگاشته اش - یعنی رسالهٔ صناعیه^۳ که تاکنون یا به صورت خلاصه و یا ناخوانا عرضه گشته است - اهمیتی جداگانه دارد.
گردآوری فهرستواره و معرفی آثار ملی و کتاب های موجود در کتابخانه وی که پس از مرگ به کتابخانه سلطنتی شاه صفی منتقل و اهدا شد^۴، قابلیت بررسی دارد^۵ و حتماً پدید آوردن تک نگاری جامعی دربارهٔ شرح حال و آثار و اندیشه ها و مکتب حکمی و حکمت مکتبی چُنوبی لازم و هم خواندنی خواهد بود.
آنچه در پی می آید کوششی است برای ارائه گزیده ای از کتاب شناسی اصلی ترین منابع اصیل موجود دربارهٔ شرح حال فندرسکی، و در پایان فهرست اجمالی نگارش های خطی و چاپی همو.

*

احوال

در این بخش، منابعی آمده اند که به زعم فراهم آورندهٔ این کتابشناسی، گزارش و یا تحلیلی از زندگانی میرفندرسکی ارائه کرده اند که تنها ذکر مکررات و یا فقط نقل مطالب از نگاهشده های پیشینیان - با ذکر مأخذ و یا بدون آن - نبوده است.

در ذکر مأخذ، سعی بر آن بوده تا از بهترین و برترین چاپ موجود از آن مأخذ استفاده گردد^۶ و در ضمن بر فهراس و معاجم و یا حتی نمایه ها و نام یاب های احتمالی مصادر تکیه نشود.

همچنین این بخش از کتابشناسی حاضر، هر چند «احوال» نام گرفته، ولی شامل منابع گزارش کننده از اندیشه ها، بازکاوی آثار و بررسی های هنری و تاریخی دربارهٔ مزار و خاکجای میرفندرسکی نیز شده است.

۱. آتشکده، لطف علی آذر، با مقدمهٔ سید جعفر شهیدی، نشر کتاب، چاپ اول، ۱۳۳۷ ش، ص ۴ و ۱۴۳.
۲. آثار ملی اصفهان، ابوالقاسم رفیعی مهرآبادی، انجمن آثار ملی، تهران، چاپ اول، ۱۳۵۲ ش، ص ۸۵۸ و ۸۶۱.
۳. «آثار و مقامات علمی میرفندرسکی»، تقی تفضلی، مقالات و بررسی ها، ۱۳۵۶ ش، ش ۲۸ و ۲۹، ص ۸۵-۹۸.
۴. احوال و اشعار فارسی شیخ بهایی، سعید نفیسی، فروغی، تهران، ۱۳۱۶ ش، ص ۶۲-۶۶.
۵. استرآبادنامه، به کوشش مسیح ذبیحی، ابن سینا،

- تهران، چاپ اول ۱۳۴۸ ش، ص ۱۳۲-۱۳۹.
 ۶. اسرارالصنایع، قاضی محمد سعید قمی، نسخه خطی کتابخانه ملامحمدعلی خوانساری^۷ در نجف، بدون شماره (الذریعه، ج ۲، ص ۵۱).
 ۷. اصفهان، لطف الله هنرفر، شرکت سهامی کتاب های جیبی، تهران، چاپ اول ۱۳۴۶ ش، ص ۲۱۷ و ۲۱۸.
 ۸. اصفهان زادگاه جمال و کمال، نعمت الله میرعظیمی، گل ها، اصفهان، چاپ اول ۱۳۷۹ ش، ص ۲۵۵، ۳۹۴، ۳۹۵، ۴۳۰.
 ۹. اصول الفصول، رضاقلی نوری مازندرانی (به نقل از طریق الحقایق، چاپ سنگی، ج ۳، ص ۷۰).^۸
 ۱۰. اصول فلسفه و روش رئالیسم (در مجموعه آثار)، [سید محمدحسین طباطبایی، با حواشی] مرتضی مطهری، صدرا، تهران، ۱۳۷۳ ش، ج ۶، ص ۷۸.
 ۱۱. اعیان الشیعه، سید محسن امین، دارالتعارف للمطبوعات، بیروت، ج ۲، ص ۳۶۵، ۴۶۶، ۴۰۳، ۴۱۷.
 ۱۲. انوار النعمانیه، سید نعمت الله جزائری، تبریز، چاپ اول، ج ۲، ص ۳۰۹.
 ۱۳. الایرانیون والادب العربی، قیس آل قیس، مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی، تهران، چاپ اول، رجال فقه شیعه، ج ۳، ص ۴۶۵.
 ۱۴. بناهای آرامگاهی، ویراستهٔ محمد مهدی عقابی،
-
۳. کتب تراجم از میرفندرسکی با عنوان «صاحب رسالهٔ صناعیه» نام می برند.
 ۴. از جمله رجوع کنید به: فهرست کتابخانه سلطنتی، شماره ۱۴۸۴. تصویر موجود مشترک از میرفندرسکی و شیخ بهایی خود موضوع مقاله ای جداگانه است (ر. ک: بخش کتابشناسی «احوال» فندرسکی در همین مقال) و نیز بررسی هایی پیرامون و دربارهٔ آثار ملی و هنری موجود در آرامگاه وی که شاید برخی از آن ها را در زمان خویشتن فراهم آورده، به ویژه که اکنون در حال استحاله و انتقال و نابودی است، لازم می نماید و این علاوه است بر موضوعاتی همانند صحت نسبت خطاطی بی نظیری در آرامگاهش به «میرعماد» (ر. ک: احوال و آثار میرعماد؛ مهدی بیانی و یا مجموعه مقالات عباس اقبال، ج ۲، ص ۴۷۱ و ۴۷۲) و ...
 ۵. این انتقال شاید همچون تصاحب محترمانهٔ اموال وزیرانی مانند صاحب بن عباد، توسط پادشاهان آل بویه باشد.
 ۶. باین حال در مواردی در پاورقی به چاپی دیگر از یک مأخذ آدرس داده و مختصات آن را آورده ام.
 ۷. گزارشی از این کتابخانه را بنگرید در: کتابخانه های ایران، عبدالعزیز جواهرکلام، چاپخانه فردوسی، چاپ اول ۱۳۱۱ ش، ص ۱۰۵.
 ۸. شرح حال «نوری» را بنگرید در ریاض العارفین، ص ۵۵۹.

- کاظم زاده ایرانشهر، اقبال، تهران، ۱۳۴۷ ش، ص ۴۶۸.
۲۸. تاریخ مختصر اصفهان، ص ۱۷۲، چاپ شده در فرهنگ ایران زمین، ج ۱۲.
۲۹. تاریخ نظم و نثر در ایران و در زبان فارسی، سعید نفیسی، فروغی، تهران، ۱۳۶۳ ش، ص ۶۲-۶۶.
۳۰. تحفة المراد، عباس شریفی دارابی، مقدمه از سید جلال الدین آشتیانی، به کوشش محمدحسین اکبری ساوی، الزهراء، چاپ اول ۱۳۷۲ ش^{۱۱}، مقدمه آشتیانی، ص ۱-۲۰.
۳۱. تذکره پیمانده^{۱۲}، احمد گلچین معانی، دانشگاه مشهد، مشهد، ۱۳۵۹ ش، ص ۳۵.
۳۲. تذکره دلگشا، علی اکبر نواب شیرازی، تصحیح منصور رستگار فسایی، نوید، شیراز، چاپ اول، ص ۸۶.
۳۳. تذکره روز روشن، محمد مظفر حسین صبا، تصحیح محمدحسین رکن زاده آدمیت، کتابخانه رازی، تهران، چاپ اول ۱۳۴۳ ش، ص ۲۵ و ۲۶.
۳۴. تذکره شام غربیان، اورنگ آبادی، ص ۱۹ (تاریخ تذکره های فارسی، ج ۲، ص ۸۴۶).
۳۵. تذکره شعرا، محمدطاهر نصرآبادی اصفهانی، به کوشش حسن وحید دستگردی، کتابفروشی فروغی، تهران، چاپ اول ۱۳۱۷ ش، ص ۱۵۲-۱۵۴.
۳۶. تذکره القیور یا رجال اصفهان، عبدالکریم گزی، با حواشی و ملحقات سید مصلح الدین مهدوی، ثقفی، اصفهان، ۱۳۲۸ ش، ص ۱۰۸-۱۱۳. ۱۴.
۳۷. تراجم الرجال، سید احمد حسینی، کتابخانه مرعشی، قم، چاپ اول ۱۴۱۴ ق، ج ۲، ص ۷۶۶ و ۷۶۷.
۳۸. «ترجمه شذور الذهب»، میرفندرسکی، به کوشش زهرا گواهی، مجموعه رسائل خطی فارسی، بنیاد پژوهش های
-
۹. همچنین مراجعه نمایید به ترجمه رشید یاسمی، تهران، ج ۴، ص ۲۸۳ و ۳۰۶.
۱۰. نگرش به نگارش «جابری انصاری» از آن رو که در شمار تاریخ نگاران درباری است قابل توجه می نماید؛ به ویژه آن که این تصحیح، در حقیقت گردآوری و دوهم کردی از مجموع نوشته های انتشار یافته وی درباره اصفهان است.
۱۱. چاپ های پیشین در ۱۳۶۱ و ۱۳۷۱ ش، انتشارات امیرکبیر با ترجمه اسدالله مبشری.
۱۲. تاریخ مقدمه، ۱۳۷۰ ش.
۱۳. ذیلی است بر تذکره میخانه.
۱۴. همچنین مراجعه نمایید به چاپ ناصر باقری، کتابخانه مرعشی، قم، چاپ اول ۱۳۷۱ ش، ص ۵۸-۶۰.

- حوزه هنری سازمان تبلیغات اسلامی، تهران، چاپ اول ۱۳۷۶ ش، ص ۱۰۹.
۱۵. «پیرامون احوال و آثار میرفندرسکی»، کریم زمانی، کرمان، پاییز ۱۳۷۰ ش، ۲، ص ۶۰-۶۱.
۱۶. تاریخ ادبیات ایران، ادوارد براون، لندن، ۱۹۶۹ م، ج ۴، ص ۴۳۵.
۱۷. تاریخ ادبیات ایران، سید محمدرضا دابی جواد، شرکت مطبوعات اصفهان، [چاپ اول ۱۳۳۹ ش]، ج ۱، ص ۳۵۲، ۳۵۳، ۳۶۰، ۳۷۲-۳۷۹.
۱۸. تاریخ ادبیات در ایران، ذبیح الله صفا، فردوس، تهران، ۱۳۶۶ ش، ج ۵، بخش اول، ص ۲۸۷، ۳۱۰-۳۱۴؛ ج ۵، بخش دوم، ص ۱۴۸۲.
۱۹. تاریخ اصفهان، حسن جابری انصاری، تصحیح جمشید مظاهری، مشعل وبهی، اصفهان، چاپ اول ۱۳۷۸ ش، ص ۱۷۶ و ۱۷۷.
۲۰. تاریخ تذکره های فارسی، احمد گلچین معانی، دانشگاه تهران، تهران، چاپ اول ۱۳۴۸-۱۳۵۰ ش، ج ۲، ص ۸۴۶.
۲۱. تاریخ حکما و عرفاء متأخر بر صدر المتألهین، منوچهر صدوقی سها، انجمن اسلامی حکمت و فلسفه ایران، تهران، چاپ اول ۱۳۵۹ ش، ص ۱۹، ۲۸، ۲۹.
۲۲. تاریخ صفویه، احمد تاجبخش، نوید، شیراز، چاپ اول ۱۳۷۸ ش، ج ۲، ص ۳۴۴.
۲۳. تاریخ عرفان و عرفای ایرانی، عبدالرفیع حقیقت، کوش، تهران، چاپ اول ۱۳۷۰ ش، ص ۱۹۸.
۲۴. تاریخ فلاسفه ایرانی، علی اصغر حلبی، کتابفروشی زوآر، تهران، ص ۷۰۲ و ۷۰۵.
۲۵. تاریخ فلسفه اسلامی، هانری کوربن، ترجمه سید جواد طباطبایی، کویر، تهران، چاپ اول ۱۳۷۳ ش^{۱۱}، ص ۴۸۰-۴۸۱.
۲۶. تاریخ فلسفه در اسلام، م. م. شریف، تهران، چاپ اول ۱۳۶۲ ش، ج ۲، ص ۴۵۹ و ۴۶۰.
۲۷. تاریخ کامل ایران، عبدالله رازی، تصحیح کاظم

- اسلامی، مشهد، دفتر اول، چاپ اول ۱۳۶۸ ش، ص ۱۲۰-۱۲۲.
۳۹. التسهیل، کافی قائی، صفحات آخر (فهرست کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، ج ۸، ص ۲۲۶).
۴۰. جزوات تخت فولاد، جزوه تکیه میر، غلامرضا نصراللهی، نسخه دستنویس مجموعه فرهنگی-مذهبی تخت فولاد اصفهان.
۴۱. جشن نامه هنری کربن، سید حسین نصر، مؤسسه مطالعات اسلامی، تهران، چاپ اول ۱۳۹۷ ق، ص ۳۲-۴۴.
۴۲. «چهره شیخ بهایی و میرفندرسکی»، مظفر نوربختیار، معارف اسلامی، فروردین ۱۳۵۰ ش، ص ۱۲، ص ۷۵۷۳.
۴۳. حرکت و زمان در فلسفه اسلامی، مرتضی مطهری، حکمت، تهران، چاپ اول، ج ۱، ص ۵۵.
۴۴. حکیم استرآباد، علی مدرس بهبهانی، اطلاعات، تهران، چاپ اول ۱۳۷۰ ش، ص ۳۰۳.
۴۵. «حکیم امیر ابوالقاسم فندرسکی»، حسین سعیدی سبزواری، کیهان اندیشه، بهمن و اسفند ۱۳۷۵ ش، ص ۷، ص ۱۶۲-۱۷۲.
۴۶. خاتمه مستدرک الوسائل، حسین نوری، آل البیت، قم، چاپ اول ۱۴۱۵ ق، ج ۲، ص ۱۷۲.
۴۷. خاندان شیخ الاسلام اصفهان، سید مصلح الدین مهدوی، گل بهار، اصفهان، چاپ اول ۱۳۷۱ ش، ص ۶۴ و ۶۵.
۴۸. خدمات متقابل اسلام و ایران، مرتضی مطهری، قیام، قم، چاپ اول ۱۳۷۸ ش، ص ۵۸۳، ۵۸۵، ۵۹۰، ۶۱۰.
۴۹. خزائن، احمد نراقی، تصحیح حسن حسن زاده آملی، قیام، قم، چاپ اول ۱۳۷۸ ش، ص ۴۸، ۴۹، ۱۷۸، ۱۷۹، ۱۵۰.
۵۰. دانشمندان خوانسار، محمدعلی یزدی، رسول علوی و علی اکبر زمانی نژاد، دفتر کنگره محقق خوانساری، قم، چاپ اول ۱۳۷۸ ش، ص ۸۹-۹۱.
۵۱. دانشمندان و بزرگان اصفهان، سید مصلح الدین مهدوی، ثقی، اصفهان، ۱۳۴۸ ش، ص ۹۵ و ۹۶.
۵۲. دایرةالمعارف بزرگ اسلامی، ذیل «ابوالقاسم»، فتح الله مجتبیایی، ج ۶، ص ۱۶۹-۱۷۳.
۵۳. دبستان المذاهب^{۱۶}، کیخسرو اسفندیار، به کوشش رحیم رضازاده ملک، تهران، ۱۳۶۲ ش، ج ۱، ص ۴۷، ۱۴۰، ۳۳۸، ۳۳۷.
۵۴. «در محضر حکیم فندرسک»، منصور طباطبایی بهبهانی، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران، زمستان
- ۱۳۷۷ و بهار ۱۳۷۸ ش، ص ۱۴۸ و ۱۴۹، ص ۲۲۹-۲۱۳.
۵۵. دنباله جستجو، در تصوف ایران، عبدالحسین زرین کوب، مؤسسه انتشارات امیرکبیر، تهران، ۱۳۷۶ ش، ص ۲۵۸، ۱۷.
۵۶. دین و دولت در عصر صفوی، مریم میراحمدی، مؤسسه انتشارات امیرکبیر، تهران، چاپ اول ۱۳۶۳ ش، ص ۷۲.
۵۷. الذریعه الی تصانیف الشیعه، آقابزرگ تهرانی، دارالاضواء، بیروت، ج ۹، ص ۸۴۸.
۵۸. رجال اصفهان، سید محمدباقر کتابی، گل ها، اصفهان، چاپ اول ۱۳۷۵ ش، ج ۱، ص ۲۸۹-۲۹۲.
۵۹. روضات الجنات فی احوال العلماء و السادات، سید محمدباقر خوانساری، مؤسسه اسماعیلیان، تهران، [۱۳۹۰-۱۳۹۲ ق]، ج ۱، ص ۲۴۲-۲۴۶؛ ج ۲، ص ۳۵۴، ۳۵۵؛ ج ۳، ص ۱۸۴ و ۱۸۵؛ ج ۵، ص ۳۸۰.
۶۰. روضة الصفا، رضاقلی هدایت، تهران، چاپ اول ۱۳۳۹ ش، ج ۸، ص ۵۸۶.
۶۱. روضة النضرة، آقابزرگ تهرانی، مؤسسه فقه الشیعه، بیروت، چاپ اول ۱۴۱۱ ق، ص ۲۴۲، ۴۵۰، ۴۵۱.
۶۲. ریاض الجنة، محمدحسن زنوزی، به کوشش علی
۱۵. همچنین مراجعه نماید به چاپ ۱۳۰۸ ق، ص ۲۲ و ۱۳۴.
۱۶. همچنین ر. ک: خلاصه دبستان المذاهب، چاپ سنگی، ۱۲۷۶ ق، بدون صفحه شمار.
۱۷. نظریات دیگر مرحوم دکتر زرین کوب درباره شیوه فلسفی و اندیشه های میرفندرسکی را بنگرید در: نقد امین، مؤسسه انتشارات امیرکبیر، تهران، ۱۳۷۳ ش، ج ۲، ص ۶۳۰ و ۶۳۱؛ از چیزهای دیگر، سازمان انتشارات جاویدان، تهران، چاپ اول ۱۳۶۴ ش، ص ۱۲۸ و ۱۲۹؛ همچنین دیدگاه وی پیرامون اشعار میرفندرسکی را می توان در سیری در شعر فارسی، مؤسسه انتشارات نوین، چاپ اول ۱۳۶۳ ش، ص ۱۱۰، ۱۱۱، ۳۸۵ و ۵۴۱ نگریست.
۱۸. چاپ سنگی، تصحیح سید محمدعلی روضاتی، به کوشش سید سعید ناینی و کتابت سید محمدحسن خوانساری، تهران، چاپ دوم ۱۳۶۷ ق، ص ۱۱۶ و ...

کتابی، پایان نامه کارشناسی از دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه اصفهان، ۱۳۳۹-۱۳۴۰ ش، [۹۸] ص، ش ۱۴۰ پ ۱۲۳۴۷۲ در کتابخانه مرکزی دانشگاه اصفهان.

۷۵. شواهد الربوبیه، صدرالدین شیرازی، با حواشی ملاهادی سبزواری، دانشگاه مشهد، مشهد، چاپ اول ۱۳۴۶ ش، مقدمه سید جلال الدین آشتیانی، ص ۸۶-۸۸، ۹۱، ۹۶.

۷۶. شوخی علما، رحیم زاده صفوی، مؤسسه علمی اکبر علمی، تهران، [چاپ اول] ۱۳۳۵ ش، ص ۵۷، ۵۸، ۶۶-۷۱.

۷۷. شیخ بهایی در آیین عشق، اسدالله بقایی، گل ها، اصفهان، چاپ اول ۱۳۷۱ ش، ص ۱۱، ۱۷۷، ۲۵۲، ۲۵۴.

۷۸. صدرالدین شیرازی (معروف به ملاصدرا)، هانری کوربن، ترجمه و اقتباس ذبیح الله منصوری، جاویدان، تهران، چاپ جدید ۱۳۶۱ ش، ص ۵۷-۶۲، ۱۹.

۷۹. طاقدیس، احمد نراقی، به کوشش حسن نراقی، تهران، ۱۳۶۲ ش، ص ۱۲۲، ۱۹۵-۲۰۲.

۸۰. طرایق الحقایق، محمد معصوم معصوم علیشاه شیرازی، به کوشش محمدجعفر محجوب، کتابخانه سنایی، تهران، چاپ اول ۱۳۱۸ ش، ج ۳، ص ۱۵۸، ۲۰.

۸۱. عدل الهی (در مجموعه آثار)، مرتضی مطهری، صدرا، تهران، ۱۳۷۴ ش، ج ۱، ص ۱۶۵.

۸۲. عرفات العاشقین، محمد اوحدی بلیانی، نسخه عکسی کتابخانه دایرةالمعارف بزرگ اسلامی، ص ۱۲، ۱۵۰، ۱۵۱، ۱۶۸، ۲۸۲.

۸۳. علامه مجلسی، علی دوانی، امیرکبیر، تهران، چاپ اول ۱۳۷۰ ش، ص ۸۱، ۲۴۵ و ۲۵۳.

۸۴. علمای بزرگ شیعه از کلینی تا خمینی، م. جرفادقانی، معارف اسلامی، قم، چاپ اول ۱۳۶۴ ش، ص ۱۳۲ و ۱۳۳.

۸۵. فرهنگ بزرگان اسلام و ایران، آذر تفضلی و مهین فضائلی جوان، آستان قدس رضوی، مشهد، چاپ اول ۱۳۷۲ ش، ص ۴۳۱.

۸۶. فرهنگ سخنوران، عبدالرسول خیامپور، شرکت چاپ کتاب آذربایجان، تبریز، ۱۳۴۰ ش، ج ۱، ص ۱۳ و ۴۵۶.

۸۷. فرهنگ شاعران زبان پارسی از آغاز تا امروز، عبدالرفیع حقیقت، شرکت مؤلفان و مترجمان ایران، تهران، چاپ اول ۱۳۶۸ ش، ص ۵۴۲.

۱۹. چاپ اول ۱۳۵۸ ش و چاپ دوم ۱۳۵۹ ش و چاپ چهارم ۱۳۷۲ ش، همان صفحات.

۲۰. همچنین مراجعه نماید به چاپ سنگی تهران، ۱۳۱۹ ق، ج ۳، ص ۷۰.

رفیعی، قم، ۱۳۷۰ ش، ج ۱، ص ۵۱۵-۵۲۱.

۶۳. ریاض الشعرا، واله داغستانی، نسخه عکسی مرکز دایرةالمعارف بزرگ اسلامی، ص ۳۵ ب.

۶۴. ریاض العارفین، رضاقلی هدایت، به کوشش مهرعلی گرگانی، کتابفروشی محمودی، تهران، ۱۳۴۴ ش، ص ۲۶۷-۲۶۹.

۶۵. ریاض العلما و حیاض الفضلا، عبدالله افندی اصفهانی، به کوشش سید احمد حسینی، کتابخانه مرعشی، قم، چاپ اول ۱۴۰۱ ق، ج ۵، ص ۴۹۹-۵۰۲.

۶۶. ریحانةالادب، محمدعلی مدرس، چاپخانه شفق، تبریز، ج ۳، ص ۴۱۸؛ ج ۴، ص ۳۵۷-۳۶۰؛ ج ۵، ص ۲۴۲.

۶۷. ریشه های تشیع و حوزه علمیه اصفهان، سید حجت موحد ابطحی، دفتر تبلیغات المهدی، اصفهان، چاپ اول ۱۴۱۸ ق، ج ۲، ص ۴۷۱ و ۴۷۲.

۶۸. زندگی نامه علامه مجلسی، سید مصلح الدین مهدوی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، چاپ اول ۱۳۷۸ ش، ج ۱، ص ۱۲۵، ۱۷۴، ۱۹۷، ۳۷۴؛ ج ۲، ص ۳۶۲، ۳۶۳، ۳۷۰.

۶۹. سبک شناسی، محمدتقی بهار، مجید، [تهران]، چاپ اول ۱۳۷۶ ش، ج ۳، ص ۱۱۶۸ و ۱۲۲۱.

۷۰. سفینه خوشگو، بندر بن داس خوشگو، به کوشش محمد عطاء الرحمان، عطاکاکوی، چاپ سنگی، اداره تحقیقات عربی و فارسی، چاپ اول ۱۹۵۹ م.

۷۱. سیری در تخت فولاد اصفهان، سید مصلح الدین مهدوی، انجمن کتابخانه های عمومی، اصفهان، چاپ اول ۱۳۷۰ ش، ص ۲۰۸-۲۱۳.

۷۲. سیری در زندگانی میرفندرسکی، غلامرضا نصراللهی، نسخه دستنویس، ۲۲ ص.

۷۳. شرح حال میرداماد و میرفندرسکی (به انضمام دیوان میرداماد و قصیده میرفندرسکی)، اکبر هادی حسین آبادی، کتابفروشی میثم تمار، اصفهان، [چاپ اول] ۱۳۶۳ ش، [۱۹۰] ص.

۷۴. شرح حال میرفندرسکی (و مختصری از اوضاع ایران و هند در زمان او)، فریده صفوی، استاد راهنما: سید بدرالدین

۸۸. فرهنگ فارسی، محمد معین، ج ۶ (اعلام)، ص ۱۳۷۹ و ۱۳۸۰، ذیل «فندر سکی».

۸۹. فلاسفة الشيعة، حياتهم وآرائهم، عبدالله نعمه، بيروت، چاپ اول، ص ۱۱۲ و ۱۱۳.

۹۰. فلاسفة شيعة، عبدالله نعمه، ترجمة سيد جعفر غضبان، به ويرايش پرويز اتابكي، سازمان انتشارات و آموزش انقلاب اسلامي، تهران، چاپ اول ۱۳۶۷ ش، ص ۱۳، ۲۷۲، ۵۰۶، ۵۰۷.

۹۱. فهرست بناهای تاریخی و اماکن باستانی ایران، نصرت الله مشکوتی، سازمان ملی حفاظت آثار باستانی ایران، تهران، ۱۳۴۹ ش، ص ۳۳۷.

۹۲. فهرست نسخه‌های خطی فارسی در کتابخانه موزه پریتانیا، ریو، آکسفورد، چاپ اول ۱۸۸۱ م، ج ۲، ص ۸۱۵، ۲۱.

۹۳. قصص العلماء، محمد تنکابنی، تهران، ۱۳۶۲ ش، ص ۲۳۶ و ۲۳۷.

۹۴. «قصیده یائیه میرفندرسکی و شرح های آن»، محسن کدیور، آینه پژوهش، سال ۵، ش ۴ (پیاپی ۲۸)، آذر دی ۱۳۷۳ ش، ص ۱۷-۲۰.

۹۵. قواعد کلی فلسفه در فلسفه اسلامی، غلام حسین ابراهیمی دینانی، مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی، تهران، چاپ اول ۱۳۶۶ ش، ج ۲، ص ۵۲۸-۵۳۰.

۹۶. کاروان هند، احمد گلچین معانی، آستان قدس رضوی، چاپ اول ۱۳۶۹ ش، ج ۱، ص ۱۵-۱۸.

۹۷. کلیات فلسفه (در مجموعه آثار)، مرتضی مطهری، صدرا، تهران، ۱۳۷۴ ش، ج ۵، ص ۱۴۵.

۹۸. الکنی واللقاب، عباس قمی، کتابخانه صدر، تهران، ج ۱، ص ۱۴۲؛ ج ۳، ص ۲۸، ۲۹، ۳۵، ۳۶، ۲۲.

۹۹. گزارش کویر (تحفة الفقرا)، سفرنامه علی صفاء السلطنة نایینی، به کوشش محمد گلبن، اطلاعات، تهران، ۱۳۶۶ ش، ص ۹۱.

۱۰۰. گنجینه آثار تاریخی اصفهان، لطف الله هنرفر، ثقفی، اصفهان، ۱۳۴۴ ش، ص ۵۴۳-۵۴۶.

۱۰۱. لغت نامه، علی اکبر دهخدا، تهران، ۱۳۲۵ ش، ج ۳، ص ۷۶۴، ذیل «ابوالقاسم فندر سکی».

۱۰۲. مؤلفین کتب چاپی فارسی و عربی، خان بابا مشار، [تهران]، ۱۳۴۰-۱۳۴۴ ش، ج ۱، ص ۲۹۰ و ۲۹۱.

۱۰۳. مجمع الفصحاء، رضاقلی هدایت، مؤسسه انتشارات امیرکبیر، تهران، چاپ اول ۱۳۴۰-۱۳۴۶ ش، ج ۲، ص ۶.

۱۰۴. مجموعه کتب کنگره مقدس اردبیلی، دفتر کنگره مقدس اردبیلی، قم، چاپ اول ۱۳۷۵ ش، ج ۱۲، ص ۳۰۷-۳۱۴.

۱۰۵. المحاسن، احمد بن خالد برقی، تحقیق سید جلال الدین حسینی، دارالکتب الاسلامیة، تهران، چاپ اول، ج ۱، ص ۱۹۱.

۱۰۶. محقق خوانساری، محمدحسن فاضلی، مؤسسه فاضل خوانساری، قم، چاپ اول ۱۳۷۸ ش، ص ۱۷۹-۲۰۴.

۱۰۷. «مزار میرفندرسکی و غلام رضا سردار بختیار»، لیلا بختیار، ارمغان، ۱۳۵۲ ش، ش ۴۲، ص ۲۷۲-۲۷۵.

۱۰۸. مستدرک سفینة البحار، علی نمازی، تحقیق حسن نمازی، اسلامی، قم، چاپ اول ۱۴۱۹ ق، ج ۵، ص ۲۵۸.

۱۰۹. مشاهیر و بزرگان شرق و غرب جهان، مریم میرهادی، تهران، ۱۳۳۴ ش، ص ۲۷ و ۲۸.

۱۱۰. مطرح الانظار فی طبقات اطباء الاعصار و فلاسفة الامصار، عبدالحسین زنوزی، تبریز، چاپ اول ۱۳۳۴ ش، ج ۱، ص ۱۵۵.

۱۱۱. معاریف اصفهان^{۲۳}، سید مصلح الدین مهدوی، نسخه تایی کتابخانه دکتر لطف الله هنرفر، بدون شماره، ص ۱۰۶.

21. Catalogue of the persian Manuscripts in the British museum, Oxford, 1881.

۲۲. چاپ نخستین به تصحیح سید حسن لوانسانی در مطبعة العرفان، صیدا، ۱۳۵۷-۱۳۵۸ ق انجام گرفته و چاپ های بعدی (کتابخانه صدر تهران و انتشارات بیدار قم) همگی از روی آن افست شده و تنها فهرستی بر پایان آن افزوده اند.

۲۳. کتابی است که برحسب بخش های موضوعی سامان یافته؛ یعنی هر مدخل براساس آن که صاحب ترجمه، حکیم بوده است، یا فیلسوف، یا عارف، یا مورخ، یا لغوی، یا ... در بخش مربوط به خود آمده و شامل چند شرح حال منحصر به فرد است.

ظاهر این تألیف سال ها پیش از رحلت شادروان استاد سید مصلح الدین مهدوی و در زمانی که بخش تراجم کتاب اصفهان دکتر لطف الله هنرفر (ر. ک: ص ۲۰۳) با همکاری مستقیم ایشان فراهم می آمده، تحریر شده؛ زیرا آن مرحوم در اواخر عمر پربرکتش کلمه «معاریف» را به هیچ صورت به کار نمی گرفت و از جمله در حواشی دستنویس دانشمندان و بزرگان اصفهان در تمامی مواضع، «معاریف» را به «مشاهیر» تغییر داده است.

محمدرضا اصفهانی، تصحیح منوچهر ستوده، کتابخانه تأیید، اصفهان، ۱۳۴۰ ش، ص ۱۷۷. ۲۵

۱۲۶. ذبیاء البشر فی القرن الرابع عشر، آقابزرگ تهرانی، با تعلیقات سید عبدالعزیز طباطبایی، دارالمرتضی، مشهد، ص ۱۲۶۵.

۱۲۷. نیایش فیلسوف، غلام حسین ابراهیمی دینانی، دانشگاه علوم اسلامی رضوی، مشهد، چاپ اول ۱۳۷۷ ش، ص ۳۴۳-۳۴۵.

۱۲۸. وفيات العلماء یا دانشمندان اسلامی، حسین جلالی شاهرودی، تهران، ص ۹۲.

۱۲۹. وقایع السنین و الاعوام، سید عبدالحسین خاتون آبادی، به کوشش محمدباقر بهبودی، کتابفروشی اسلامی، تهران، چاپ اول ۱۳۵۲ ش، ص ۵۱۴-۵۱۶.

۱۳۰. هدیه الاحباب، عباس قمی، مؤسسه انتشارات امیرکبیر، تهران، ۱۳۶۳ ش، ص ۲۵۳.

*

آثار

درباره ثبت اسامی تألیفات و حتی تعداد واقعی نگارش های میرفندرسکی، فاصله آرا و عقاید و گزارش ها بسیار است. در این میان چه بسا کتاب هایی را به او نسبت می دهند که خلاف ضبط تمامی ترجمه نگاران است؛ نمونه را بنگرید در ثبت آثاری همچون: رساله در جبر و اختیار، شرح شفا، شرح اشارات، شرح رساله هیات فوشچی، شرح تقریرات شهید اول^{۲۶} و ... در فهرست آثار او.

در مقابل، گروهی آثار وی را محدود به دو-سه رساله می دانند که باز تعدادی از آن ها فقط به فندرسکی منسوب است و دلیلی بر این انتساب موجود نیست و حتی در فهرست مخطوطات، نامی از آن ها به میان نیامده است.^{۲۷}

امتزاج تألیفات نوه میرفندرسکی، یعنی سید ابوطالب بن

۲۴. چاپ پیشین، انتشارات انجمن اسلامی حکمت و فلسفه ایران، ۱۳۵۱-۱۳۵۸ ش.

۲۵. همچنین ر.ک: چاپ انتشارات امیرکبیر، تهران، چاپ دوم ۱۳۶۸ ش، همان صفحه.

۲۶. دفاتر ملکوتی، علی تاجدینی، انتشارات حوزه هنری سازمان تبلیغات اسلامی، تهران، چاپ اول ۱۳۷۶ ش، ص ۳۳۵. شگفت است که گردآورنده این کتاب، فندرسکی را در شمار کم نویسان ذکر می کند؛ در حالی که با توجه به ضبط ایشان، شمار آثار میرفندرسکی دست کم به ۳۰ اثر خواهد رسید.

۲۷. دایرةالمعارف بزرگ اسلامی، ج ۶، ص ۱۷۲.

۱۱۲. معجم الفلاسفة، جورج طرابیسی، دارالطلیعة، بیروت، چاپ اول ۱۹۸۷ م، ص ۴۳۰.

۱۱۳. معجم مؤلفی الشیعة، علی فاضل قاتنی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، چاپ اول ۱۳۶۳ ش، ص ۳۰۱.

۱۱۴. مقالات تاریخی، رسول جعفریان، دفتر نشر الهادی، قم، چاپ اول ۱۳۷۸ ش، دفتر ۵، ص ۳۲۴.

۱۱۵. منتخباتی از آثار حکمای الهی ایران، سید جلال الدین آشتیانی، ویرایش دوم، دفتر تبلیغات اسلامی، قم، ۱۳۷۸ ش، ج ۱، ص ۸۵-۸۸، ۲۳۷ و ۳۷۱. ۲۴

۱۱۶. منطق و فلسفه، مرتضی مطهری، صدرا، تهران، ص ۱۴۷-۱۴۹.

۱۱۷. مواقف الشیعه، علی احمدی میانجی، اسلامی، قم، چاپ اول ۱۴۱۶ ق، ج ۳، ص ۲۴۷ و ۲۴۸.

۱۱۸. موسوعة مؤلفی الامامیة، زیر نظر محمدباقر محمودی، مجمع فکر اسلامی، قم، چاپ اول، ج ۲، ص ۶۲۲-۶۲۴.

۱۱۹. «میر ابوالقاسم میرفندرسکی»، زهرا گواهی، مشکوة، ش ۲۹، زمستان ۱۳۶۹ ش، ص ۵۸-۷۷.

۱۲۰. «میرفندرسکی»، محمد فشارکی، جشن نامه محمد پروین گنابادی، زیر نظر محسن ابوالقاسمی، توس، تهران، ۱۳۵۴ ش، ص ۳۴۳-۳۶۰.

۱۲۱. «میرفندرسکی»، محمدتقی دانش پژوه، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز، سال ۳۱، ش ۱ (پیاپی ۱۲۷)، بهار ۱۳۶۲ ش، ص ۵۸-۷۱.

۱۲۲. میرفندرسکی، محسن شوشتریان، فیلم نامه ای دست نویس بر اساس زندگانی میرفندرسکی.

۱۲۳. «میرفندرسکی در هند»، فتح الله مجتبیایی، مقالات و بررسی ها، ش ۳۸-۳۹، ص ۶۲-۶۸.

۱۲۴. «میرفندرسکی و مجموعه ای خطی و رسایل موسیقی»، کتابداری و اطلاع رسانی، ش ۸، ۱۳۶۰ ش، ص ۵-۱۵.

۱۲۵. نصف جهان فی تعریف الاصفهان، محمد مهدی بن

میرزا بیک بن میرابوالقاسم فندرسکی^{۲۸} همانند المتهبی، سامی نامه^{۲۹}، غزوات حیدری، شرح تجرید العقاید^{۳۰} و یا ترجمه فارسی شرح لمعه، حاشیه بر تفسیر بیضاوی [= انوار التنزیل]^{۳۱} با نگارش های خود میرفندرسکی، و یا اختلاط میرابوالقاسم قاری و قصیده نظم اللثالی اش^{۳۲} در تجوید با میرفندرسکی و آثارش را می توان بر فهرست پر نشیب و فراز نگارش های فندرسکی افزود.

آنچه این جا می آید نه در پی ادغام تمامی آثار و خلاصه نمودن آن ها در چند عنوان محدود بوده است و نه به دنبال آن است که بر تعداد تألیفات میرفندرسکی چیزی بیفزاید.

۱. اجازة الی ملا حسنعلی بن عبدالله تستری اصفهانی:

بحار الانوار، ج ۱۱۰، ص ۲۱.

* ارکان اربعة صناعت = زبیق.

* باب الاصغر والاقصر = زبیق.

* اکسیر و کیمیا = زبیق.

۲. برهان الابصار:

کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی، ش ۵۶۰۲/۳ (فهرست)، ج ۸، ص ۳۸۱.

کتابخانه ملی تهران، شماره ۱۲۰۳۰/۶ ف (فهرست)، ج ۳، ص ۲۳۹.

* بندی در صف حل = زبیق.

* بیان الحقائق الصنائع = رساله صناعیه.

* پرسش و پاسخ = جواب سؤالات ملا مظفر کاشانی.

۳. تاریخ الصفویة. ۳۳

۴. تحقیق المزملة:

کتابخانه ملاعلی محمد نجف آبادی، بدون شماره (الذریعه، ج ۲، ص ۴۸۵).

* تحقیق المزملة = تحقیق المزملة.

* تحقیق حدیث منزلت = تحقیق المزملة.

* جواب میر از سؤالات آقا مظفر = جواب سؤالات ملا مظفر حسین کاشانی.

۵. تخمیریة:

کتابخانه آیه الله مرعشی، شماره ۶۰۸ و (فهرست، ج ۲، ص ۲۰۳).

کتابخانه آقای علی اصغر مهدوی، شماره ۲۸۱ (نشریه نسخه های خطی، دفتر ۲، ص ۱۹۶).

۶. ترجمه شذور الذهب، ۳۴:

الف) خطی

کتابخانه دانشکده الهیات و معارف اسلامی دانشگاه مشهد،

شماره ۱۲۵۲/۵ (فهرست، ج ۲، ص ۳۹۸).

ب) چاپی

مجموعه رسائل خطی فارسی، بنیاد پژوهش های اسلامی،

مشهد، دفتر اول، به کوشش زهرا گواهی، چاپ اول ۱۳۶۸ ش،

ص ۱۲۳-۱۳۶.

۷. تفسیر قرآن. ۳۵.

۸. جواب سؤالات ملامظفر حسین کاشانی:

الف) خطی

کتابخانه آیه الله فاضل خوانساری، شماره ۲۴۹/۹ (فهرست، ج ۱، ص ۲۱۵).

۲۸. حتی در برخی از متون، سید ابوطالب را فرزند میرفندرسکی محسوب

داشته اند، از جمله بنگرید به: تذکره دلگشا، ص ۸۶. و یا میرفندرسکی

را «میرزا حاتم بیک» خطاب کرده اند (سیمایی از شیخ بهایی در آینه آثار،

فهرست اعلام). منسوبین کنونی به میرفندرسکی را بنگرید در فهرستی

از سادات اصفهان، ج ۱، ص ۱۳۷.

۲۹. در کتابخانه مجلس، شماره ۳۰۳۸ با نام ساقی نامه آمده است.

۳۰. دفاتر ملکوتی، ص ۳۳۵. گفتنی است که این نگارش، شرح مستقیم

تجرید المقاید نیست، بلکه شرح و حاشیه ای است بر حاشیه «فخری» بر

شرح تجرید. نکته افزودنی دیگر آن که حاشیه سید ابوطالب فندرسکی

تنها مربوط به قسمت الهیات است، نه بخش های هیأت و ...

۳۱. دین و دولت در عصر صفوی، ص ۷۲؛ همچنین وقیات العلماء، ص ۹۲.

۳۲. ر. ک: الذریعه، ج ۳، ص ۳۶۴ و ج ۲۴، ص ۲۳۵.

۳۳. الذریعه، ج ۳، ص ۲۶۱ و ج ۹، ص ۸۵۰.

۳۴. شذور الذهب فی الکسیر، از علی بن موسی حکیم اندلسی مشهور به

ابن ارفع (ت ۵۱۵-م ۵۹۴ یا ۵۹۴ق) اشعاری است به عربی در موضوع

کیمیا. ظاهراً نام اصلی آن دیوان الشذور و تحقیق الامور باشد که این گونه

آغاز می شود:

اخونا الذی یأتی بعشرین دورة

من الفلک العالی لیحصر مهملاً

بر آن شرح هایی نگاشته اند: طوابع البیدور، در المنشور از «جلدکی»،

هایه السرور از همو، کشف السور (خلاصه در المنشور) از همو، مفتاح

السماع (مجهول المؤلف)، شرح شذور از «محمدحسن بن محمد

خراسانی»، تخمیس توسط «شرف الدین محمد قدسی» و ...

روشن است که آثار دیگری نیز «شذور الذهب» نام گرفته اند، مانند

شذور الذهب فی خیر النسب از «ابن رحمون»، شذور الذهب از

«محمد بن عمر تلمسانی»، شذور الذهب از «ابن هشام» که دست کم

۵۰ شرح بر آن نگاشته و بسیاری آن را به نظم در آورده اند.

۳۵. امیان النیعه، ج ۲، ص ۴۰۳.

۱۱. دیوان اشعار^{۳۹}:

(الف) خطی

کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی، شماره ۴/۲۰۴.

(ب) چاپی

اصفهان، ۱۳۵۰ ق، ۷۷ ص.

در کتاب نگین سخن، شرکت مؤلفان و مترجمان ایران،

تهران، ۱۳۶۴ ش، ج ۴، ص ۱۵۶-۱۵۹.^{۴۰}

۱۲. رساله حرکت:

(الف) خطی

کتابخانه مدرسه آیه الله گلپایگانی، شماره ۹/۲۱۸ (فهرست جدید، ج ۱، ص ۲۶۸).

کتابخانه آیه الله مرعشی، شماره های ۱۱/۳۳۷ و ۲/۱۹۵۲ (فهرست، ج ۵، ص ۳۱۸).^{۴۱}

کتابخانه دانشکده الهیات و معارف اسلامی دانشگاه مشهد، شماره ۱/۱۴۱۰ (فهرست، ج ۲، ص ۵۵۳).

کتابخانه شوشتری ها، شماره ۵/۴۲۲ (نسخه های خطی، دفتر ۱۱، ص ۸۶۰).

کتابخانه مجلس شورای اسلامی، شماره ۶/۵۲۳۸ (فهرست، ج ۱۶، ص ۱۸۱)؛ شماره ۲۴/۴۹۴۲ (فهرست، ج ۱۶، ص ۱۸۳)؛ شماره ۱۲/۹۰ (فهرست، ج ۲۲، ص ۱۸)؛ شماره ۹/۲۸۰ (فهرست، ج ۱، ص ۱۳۸).

(ب) چاپی

منتخباتی از آثار حکمای الهی ایران، سید جلال الدین آشتیانی،

ویرایش دوم، دفتر تبلیغات اسلامی، قم، ۱۳۷۸ ش، ج ۱،

ص ۱۱۴-۱۱۹.

* حاشیه بر ترجمه جوك باشست = حاشیه جوك باشست.

۹. حاشیه جوك^{۳۶} باشست^{۳۷}:

کتابخانه دانشکده الهیات و معارف اسلامی دانشگاه مشهد،

شماره ۴/۱۷۹۷ (فهرست، ج ۳، ص ۸۶۹).

کتابخانه آیه الله مرعشی، شماره ۲/۹۰۴۴ (فهرست،

ج ۲۳، ص ۲۰۲)؛ شماره ۴/۶۹۹۹ (فهرست، ج ۱۸، ص ۱۷۱).

کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی، شماره ۳۷۴ (فهرست،

ج ۴، ص ۴۴).

* حواشی بر جوك باشست = حاشیه جوك باشست.

* حقائق الصنائع = رساله صناعیه.

۱۰. حاشیه بر تفسیر کتاب العلل^{۳۸}:

کتابخانه دانشکده الهیات و معارف اسلامی دانشگاه تهران،

شماره ۲۴۲/۵۹ ب (فهرست، ج ۱، ص ۱۴۷).

* حرکت و صورت ها = رساله حرکت.

۳۶. در بعضی نسخه ها به صورت «جول» تصحیف شده است.

۳۷. باشست را «باشست» و «باشست» و «باششت» نیز می گویند.

آوانگاری صحیح آن چنین است: Bas (h)isgth Gog (Jog)

۳۸. کتاب العلل از ابلینوس است.

۳۹. اشعار پراکنده را بنگرید در: ریاض العارفین، ص ۲۶۹؛ تذکره روز روشن،

ص ۲۵ و ۲۶؛ روحانته الادب، ج ۴، ص ۳۵۸؛ ریاض الجنه، ج ۱، ص ۵۲۰؛

همچنین در ضمن برخی از نسخه ها همانند نسخه شماره ۷۲۴۳ از

کتابخانه مجلس.

۴۰. حجم اشعار میرفندرسکی هنوز در ابهام است. در مواضع مختلف

الذریعه به دیوان وی اشاره کرده و بر گرد آمدن اشعار او در یک دفتر و

کتاب جداگانه تأکید می کند و از سوی گلچین معانی به شدت درباره

فراوان بودن اشعار فندرسکی ابراز تردید می نماید. جز این، موضوعات

مورد بحث در اشعار وی هنوز پوشیده است و گزارش های معاصران

در این باره به کلی غیر قابل قبول می نماید که مثلاً میرفندرسکی تنها در

شمار مذهبی سرایان باشد (سیمایی از شیخ بهایی در آینه آثار: محمد

قصری، بنیاد پژوهش های اسلامی آستان قدس رضوی، مشهد، چاپ

اول ۱۳۷۴ ش، ص ۱۶۱). برای برآیند بررسی ها درباره اوضاع شعر و

شاعران و نمودهای شاعری در آن زمان ها بنگرید به: از چیزهای دیگر،

ص ۱۱۳-۱۴۰.

۴۱. همچنین مراجعه نمایید به جلد دوم، ص ۲۰۳.

۲۸۰/۹ (فهرست، ج ۱، ص ۱۳۸).

کتابخانه مرکز شرق شناسی لنینگراد، شماره 345A/12 (نشریه نسخه های خطی، دفتر ۱۰، ص ۳۳۲).

کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی، شماره ۵۶۰۲/۴ (فهرست، ج ۸، ص ۳۸۲)؛ شماره ۱۲۱۲۴/۵ (فهرست، ج ۱۰، ص ۱۵۴).

کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، شماره ۲۴۰۱ (فهرست، ج ۹، ص ۱۰۱۷)؛ شماره ۶۶۱۶/۱۰ (فهرست، ج ۱۶، ص ۳۰۹)؛ شماره ۱۰۴۶/۶ (فهرست، ج ۳، ص ۲۴۸).
کتابخانه ملی تهران، شماره ۱۲۰۳/۵ (فهرست، ج ۲، ص ۲۳۹).
کتابخانه ملی شیراز، شماره ۶۵۴/۴ (فهرست، ج ۲، ص ۲۳۸).
کتابخانه ملی ملک، شماره ۱۲۵۲/۲ (فهرست، ج ۵، ص ۲۵۱)؛ شماره ۴۶۹۳/۴ (فهرست، ج ۸، ص ۳۲)؛ شماره ۶۱۳۰/۳ (فهرست، ج ۹، ص ۱۸۷)؛ شماره ۴۶۵۵/۷۵ (فهرست، ج ۷، ص ۴۶۹).

ب) چاپی

منتخباتی از آثار حکمای الهی ایران، سید جلال الدین آشتیانی، ویرایش دوم، دفتر تبلیغات اسلامی، قم، ۱۳۷۸ ش، ج ۱، ص ۱۰۵-۱۱۳.

* رساله در تحقیق حدیث منزلت = تحقیق المزملة.

* رساله در زیبق = زیبق.

* رساله در زیبق و کبریت = زیبق.

* رساله علوم غریبه = زیبق.

* رساله در کیمیا = زیبق.

* رساله در کبریت و زیبق = زیبق.

* رساله در پاسخ به سؤالات آقا مظفر در نفی تشکیک در ذاتیات = جواب سؤالات ملامظفر کاشانی.

۱۳. رساله صناعیه^{۴۲}:

الف) خطی

کتابخانه آقای علی اصغر مهدوی، شماره ۲۶۸/۱۰ (نشریه نسخه های خطی، دفتر ۲، ص ۱۰۰).

کتابخانه ملا محمدعلی خوانساری در نجف، بدون شماره (الذریعه، ج ۲، ص ۵۱؛ ج ۱۵، ص ۸۹).^{۴۳}

کتابخانه آقای مولوی در مشهد، شماره ۴۵۲/۲ (نشریه نسخه های خطی، دفتر ۵، ص ۶۳).

کتابخانه آیه الله سید جلال الدین آشتیانی در مشهد، بدون شماره (منتخباتی از آثار حکمای الهی ایران، ج ۱، ص ۸۹).

کتابخانه آیه الله فاضل خوانساری، شماره ۲۴۵/۷ (فهرست،

ج ۱، ص ۲۱۴).

کتابخانه آیه الله مرعشی، شماره ۷۹۳۶/۱ (فهرست، ج ۲۰، ص ۲۶۶)؛ شماره ۷۴۹۸/۵ (فهرست، ج ۱۹، ص ۲۹۳)؛ شماره ۹۷۱/۹ (فهرست، ج ۳، ص ۱۶۲)؛ شماره ۲۱۹۹/۲ (فهرست، ج ۶، ص ۱۹۲)؛ شماره ۹۵۶۲/۱۰ (فهرست، ج ۲۴، ص ۳۰۵)؛ شماره ۱۴۹۸.

کتابخانه بادلیان، آکسفورد، شماره ۹۴/۲.^{۴۴}

کتابخانه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران، شماره ۱۴۵/۲۵ (فهرست، ج ۲، ص ۴۳)؛ شماره ۱۲۵/۱ (فهرست، ج ۱، ص ۳۵۱)؛ شماره ۵۷۰/۱ (فهرست، ج ۱، ص ۹۲).^{۴۵}

کتابخانه دانشکده الهیات و معارف اسلامی دانشگاه مشهد، شماره ۶۳۳/۲ (فهرست، ج ۱، ص ۴۰۵).

کتابخانه دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، شماره ۱۱۱/۹ ب (فهرست، ص ۳۳۷).

کتابخانه دانشگاه لوس آنجلس، شماره 359M (نشریه نسخه های خطی، دفتر ۱۱، ص ۶۳)؛ شماره 468M/3 (نشریه نسخه های خطی، دفتر ۱۱، ص ۶۷۶)؛ شماره 1402M/3 (نشریه نسخه های خطی، دفتر ۱۱، ص ۸۲۸).

کتابخانه دکتر حسین مفتاح، شماره ۴۳/۱ (نشریه نسخه های خطی، دفتر ۷، ص ۲۲۳)؛ شماره ۱۳۰۶ (نشریه نسخه های خطی، دفتر ۷، ص ۲۶۱).

کتابخانه شوشتری ها، شماره ۴۲۲/۱ (نشریه نسخه های خطی، دفتر ۱۱، ص ۸۶۰).

کتابخانه مجلس شورای اسلامی، شماره ۶۴۴/۵ (فهرست،

۴۲. از نگارش های مشهور مشابه و مربوط به همین موضوع مورد بحث در رساله میرفندرسکی می توان به صناعیه از میرداماد، ذوالمکونون از فؤاد سمعان، حقایق العلوم از ابراهیم تبریزی، اسرار الصنایع از قاضی سعید قمی و ... اشاره کرد.

۴۳. همچنین مراجعه نمایید به جلد هفتم، ص ۳۴.

۴۴. میکروفیلی از این نسخه در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران به شماره ۱۱۴۲ نگهداری می شود. (فهرست میکروفیلم ها، ج ۱، ص ۵۶۷).

۴۵. ر. ک: ج ۱، ص ۳۳۲.

شماره ۲۵۷۹/۱ (فهرست، ج ۹، ص ۱۳۸۰)؛ شماره ۳۷۴۳/۱ (فهرست، ج ۱۲، ص ۲۷۳۷)؛ شماره ۶۴۷۰/۱ (فهرست، ج ۱۶، ص ۲۷۲) ۵۰.

کتابخانه مسجد اعظم قم، شماره ۲۴/۱۰ (فهرست، ص ۴۳).
کتابخانه ملی دانشگاه پرینستون، شماره ۱۴۶۵/۶ (نشریه نسخه های خطی، دفتر ۱۰، ص ۳۷).

کتابخانه ملی ملک، شماره ۱۳۹۶/۱۰ (فهرست، ج ۵، ص ۲۶۳)؛ شماره ۶۰۷۵/۱۷ (فهرست، ج ۹، ص ۱۳۵)؛ شماره ۴۶۸۱/۴ (فهرست، ج ۸، ص ۲۳)؛ شماره ۲۸۳۰/۶ (فهرست، ج ۶، ص ۱۲۷)؛ شماره ۱۵۶۸/۵ (فهرست، ج ۵، ص ۲۹۲)؛ شماره ۴۰۴۰/۸ (فهرست، ج ۷، ص ۱۶۰).
کتابخانه وزیری یزد، شماره ۳۲۱/۶ (فهرست، ج ۱، ص ۳۰۷).

ترجمه به عربی توسط محمدتقی نصیری طوسی، در ضمن کتاب ناموس اصغر، کتابخانه دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران (فهرست، ص ۴۳۷).

ب) چاپی

به همراه اخلاق ناصری از محقق طوسی، به کتابت میرزا ابراهیم ساغر اصفهانی، چاپ سنگی، بمبئی هند، ۱۲۶۷ق، وزیری، ۴۲۷ص.

به اهتمام و مقدمه علی اکبر شهابی، انتشارات فرهنگ خراسان، مشهد، ۱۳۱۷ش، ط+۷۲ص.

به اهتمام و مقدمه علی اکبر شهابی، قم، ۱۳۶۳ش.
تلخیصی از آن در منتخبانی از آثار حکمای الهی ایران، سید جلال الدین آشتیانی، ویرایش دوم، دفتر تبلیغات اسلامی، قم، ۱۳۷۸ش، ج ۱، ص ۸۹-۱۰۴.

* شرح جوک = منتخب جوک باشست.

۱۴. رساله فی ارتباط الحادث بالقدیم. ۵۱

* رساله فی التشکیک = جواب سؤالات ملامظفر کاشانی.

* رساله فی التفسیر = تفسیر قرآن.

* رساله فی الحركة = رساله حرکت.

۴۶. ر.ک: ج ۴، ص ۴.

۴۷. ر.ک: ج ۵، ص ۱۶.

۴۸. ر.ک: شماره های ۴۹۴۴/۱ و ۶۶۰۶/۱ بامیکرو فیلم شماره ۱۲۹۰۹/۶ (فهرست میکرو فیلم ها، ج ۱، ص ۶۲۴).

۴۹. ر.ک: ج ۵، ص ۲۹۱.

۵۰. ر.ک: شماره ۲۳۱۴ از میکرو فیلم های کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران (فهرست میکرو فیلم ها، ج ۱، ص ۱۶۷).

۵۱. اعیان الشیعه، ج ۲، ص ۴۰۳.

ج ۲، ص ۴۱۰ و ۴۱۱)؛ شماره ۱۲۰۷/۱۵ (فهرست، ج ۵، ص ۴۹۸)؛ شماره ۱۹۵۸/۶ (فهرست، ج ۹، ص ۶۶۵)؛ شماره ۱۹۱۹/۳ (فهرست، ج ۹، ص ۶۱۸)؛ شماره ۴۱۴۹/۱۱ (فهرست، ج ۱۱، ص ۱۵۳)؛ شماره ۵۱۸۸/۱ (فهرست، ج ۱۶، ص ۱۴)؛ شماره ۴۹۵۴/۱۶ (فهرست، ج ۱۴، ص ۲۳۹)؛ شماره ۴۵۹۴/۲ (فهرست، ج ۱۲، ص ۲۹۳)؛ شماره ۱۹۸۸/۷ (فهرست، ج ۹، ص ۶۹۹)؛ شماره ۴۸۰۲/۹ (فهرست، ج ۱۳، ص ۱۹۹)؛ شماره ۱۹۵۹/۱ (فهرست، ج ۹، ص ۶۶۵) ۴۸.
کتابخانه مدرسه آخوند همدان، شماره ۱۸۸/۲ (فهرست شهرستان ها، ج ۳، ص ۱۳۹۴).

کتابخانه مدرسه آیه الله گلپایگانی، شماره ۷۳۵ (فهرست، ج ۲، ص ۶۶)؛ شماره ۵۷/۱ (فهرست جدید، ج ۱، ص ۱۲۴)؛ شماره ۵۱/۲۱ (فهرست جدید، ج ۱، ص ۲۷۱).

کتابخانه مدرسه سپهسالار تهران، شماره ۲۹۱۳/۲۱ (فهرست، ج ۵، ص ۱۷۹)؛ شماره ۶۴۹۵ (فهرست، ج ۵، ص ۱۷۹)؛ شماره ۲۹۱۶/۹ (فهرست، ج ۴، ص ۷۲).
کتابخانه مدرسه صدر بازار اصفهان، شماره ۸۲۶ (نشریه نسخه های خطی، دفتر ۵، ص ۳۱۲).

کتابخانه مدرسه مروی تهران، شماره ۷۵۳/۱ (فهرست، ص ۳۰۶).

کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی، شماره ض ۱۵۰۸۸ (فهرست الفبایی، ص ۶۵۶)؛ شماره ۵۱-۲۰۲ و (فهرست، ج ۱، ص ۱۷۰)؛ شماره ۷۸۷ (فهرست، ج ۴، ص ۲۰۴).
کتابخانه مرکزی دانشگاه اصفهان، شماره ۳۶۶/۷ (نشریه نسخه های خطی، دفتر ۱۱، ص ۹۴۳).

کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، شماره ۵۸۶۵/۶ (فهرست، ج ۱۶، ص ۱۱۴)؛ شماره ۳۹۰۳/۱۵ (فهرست، ج ۱۲، ص ۲۸۹۲)؛ شماره ۱۰۴۶/۸ (فهرست، ج ۳، ص ۲۹۵)؛ شماره ۷۴۰۸/۱ (فهرست، ج ۱۶، ص ۵۴۸)؛ شماره ۸۲۰۱/۱ (فهرست، ج ۱۷، ص ۵۲)؛ شماره ۵۵۸۶ (فهرست، ج ۱۶، ص ۴۰)؛ شماره ۴۷۳۶/۱۲ (فهرست، ج ۱۴، ص ۳۶۹۳)؛ شماره ۱۹۲۵/۳ (فهرست، ج ۸، ص ۵۳۶)؛

۱۵. رساله فی حقیقة الوجود. ۵۲

۱۶. رساله فی المقولات العشر. ۵۳

۱۷. زیبق. ۵۴:

الف) خطی

کتابخانه آقای آتشی در یزد، شماره ۲ (نشریه نسخه های خطی، دفتر ۷، ص ۷۰۸).

کتابخانه آقای علی اصغر مهدوی، شماره ۲۸۰/۵۷ (نشریه نسخه های خطی، دفتر ۲، ص ۱۰۴)؛ شماره ۲۸۰/۵۸ (نشریه نسخه های خطی، دفتر ۲، ص ۱۰۴).

کتابخانه آیه الله مرعشی، شماره ۶۰۸ و (فهرست، ج ۲، ص ۲۰۳)؛ شماره ۷۵۱۵/۶ (فهرست، ج ۱۹، ص ۳۱۸). کتابخانه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران، شماره ۲۳/۲۵۳ (فهرست، ج ۳، ص ۴۱).

کتابخانه دانشکده الهیات و معارف اسلامی دانشگاه مشهد، شماره ۸/۱۲۵۲ (فهرست، ج ۲، ص ۳۹۸).

کتابخانه مجلس سنا، شماره ۱۶/۱۵۳ (فهرست، ج ۱، ص ۷۸). کتابخانه مجلس شورای اسلامی، شماره ۷/۲۷۸۰ (فهرست، ج ۹، ص ۲۳۰)؛ شماره ۱۲۵۱۵ (فهرست، ج ۳۶، ص ۳۱۳۰). کتابخانه مدرسه آیه الله گلپایگانی، شماره ۳۸/۱۰۸ (فهرست جدید، ج ۱، ص ۹۵).

کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی، شماره ض ۱۳۷۳۵ (فهرست الفبایی، ص ۴۷۶).

کتابخانه ملی تهران، شماره ۵/۲۸۹۲ (فهرست، ج ۶، ص ۵۸۲). کتابخانه ملی ملک، شماره ۳۲۹۷ و (فهرست، ج ۲، ص ۲۱)؛ شماره ۲۴/۶۶۵ (فهرست، ج ۹، ص ۴۲۲).

کتابخانه وزیر یزد، شماره ۱۶/۳۷۳۱ (فهرست، ج ۵، ص ۱۷۶۹).

ب) چاپی

مجموعه رسائل خطی فارسی، بنیاد پژوهش های اسلامی، مشهد، دفتر دوم، به کوشش زهرا گواهی، چاپ اول ۱۳۷۱ ش، ص ۹۳-۱۰۴.

* سؤال مظفر حسین کاشی از میرفندرسکی = جواب سؤالات ملا مظفر حسین کاشانی.

* شرح جوک = منتخب جوک باشست.

* شرح مهابارات = منتخب جوک باشست.

* شرح المهابارة = منتخب جوک باشست.

* شرح مهابارات = منتخب جوک باشست.

* شرح مهابارات = منتخب جوک باشست.

* صنائع الحقائق = رساله صناعیه.

* صناعت = رساله صناعیه.

* فرهنگ جوک = کشف اللغات «جوک باشست».

* فرهنگ جوک نامه = کشف اللغات «جوک باشست».

* فرهنگ وازه های جوک باشست = کشف اللغات «جوک باشست».

۱۸. قبسات (۴).

* قصیده شکوائیه = قصیده یائیه.

۱۹. قصیده یائیه. ۵۵:

الف) خطی

کتابخانه آیه الله مرعشی، شماره ۲/۷۵۱۲ (فهرست، ج ۱۹، ص ۳۱۳).

کتابخانه دکتر حسین مفتاح، شماره ۲/۴۳ (نشریه نسخه های خطی، دفتر ۷، ص ۲۲۳).

کتابخانه مجلس سنا، شماره ۲/۱۲۰۷ (فهرست، ج ۲، ص ۱۶۷).

کتابخانه مجلس شورای اسلامی، شماره ۶۸/۳۳۲۹ (فهرست، ج ۸، ص ۳۳)؛ شماره ۱۵/۳۳۲۳ (فهرست، ج ۱۰، ص ۱۰۹۴)؛ شماره ۱۳۴۳۳ (فهرست، ج ۳۶، ص ۳۶۶).

کتابخانه مدرسه سپهسالار تهران، شماره ۲۹۱۳ (فهرست، ج ۴، ص ۶۷).

کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی، شماره ۴۴۸۵ (فهرست، ج ۵۲. همان.

۵۲. همان.

۵۳. همان.

۵۴. آنچه را از فندرسکی درباره کیمیا به جا مانده، در دو مدخل اصلی آوردیم: یکی همین زیبق، و مدخل های فرعی دیگری را نیز به آن ارجاع دادیم که همگی آن ها به فارسی نگاشته شده و در حقیقت یک نگارش با عناوین مختلف است؛ دیگری منظومه فی الکیمیا (همین مقال، شماره ۲۲) به زبان فارسی که به آن هم ارجاعاتی داده شد؛ یعنی در مجموع دو رساله کیمیایی موجود است: یکی به فارسی و دیگری به عربی.

به جز این دو، رساله ای تقریباً در همین موضوع و با نام تخمیریه به فندرسکی منسوب است که در ضمن مجموعه ها و پایان نسخه ها آمده و البته در مدخل جداگانه ای ذکر شد (همین مقال، شماره ۵).

۵۵. طول این قصیده را از ۳۲ تا ۴۱ بیت ثبت کرده اند.

شرح‌های قصیده:

- از ملا محمد صالح بن محمد سعید خلخالی (م ۱۰۹۵ ق). ۵۷.

الف) خطی

کتابخانه آقای قاسم برنا در همدان، شماره ۴ (نشریه نسخه‌های خطی، دفتر ۵، ص ۳۷۷).

کتابخانه جمعیت نشر فرهنگ رشت، شماره ۵۹۸، رساله اول؛ مجموعه شماره ۶۷۵، رساله اول.

کتابخانه دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، شماره ۱/۳۰ (فهرست، ص ۱۵۲).

کتابخانه دکتر حسین مفتاح، دو نسخه.

کتابخانه مجلس شورای اسلامی، شماره ۱/۱۶ (فهرست، ج ۷، ص ۱۶۳)؛ شماره ۳/۵۳۷۰؛ شماره ۲/۵۵۰۰ (فهرست، ج ۱۶، ص ۴۰۰)؛ شماره ۱۲/۱۸۶۶ (فهرست، ج ۵، ص ۳۴۹).

کتابخانه مدرسه آیه‌الله گلپایگانی، شماره ۱۰۲-۱۱۶ (فهرست، ج ۱، ص ۱۱).

کتابخانه مدرسه سپهسالار تهران، شماره ۳/۷۵۳۵ (فهرست، ج ۵، ص ۲۲۰)؛ شماره ۴/۶۵۲۲ (فهرست، ج ۵، ص ۲۲۰).

کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی، شماره ۶۹۹ (فهرست، ج ۷، ص ۶۳۲)؛ شماره ۷۰۰ (فهرست، ج ۷، ص ۵۳۱).

کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، شماره ۳/۲۸۷۱ (فهرست، ج ۱، ص ۱۷۱۶)؛ شماره ۲/۲۹۰۹ (فهرست، ج ۱۰، ص ۱۷۵۵)؛ شماره ۱/۱۵۸۷ (فهرست میکروفیلم‌ها، ج ۱، ص ۶۱۳).

کتابخانه ملی تبریز، شماره ۴۵ (فهرست تربیت، ص ۱۷۴).

کتابخانه ملی ملک، شماره‌های ۳/۵۹۵۹ و ۱۳/۶۹۳.

ب) چاپی

چاپ سنگی، تهران، ۱۳۱۲ ق، جیبی، ۵۳ ص.

چاپ سنگی، ۱۳۶۲ ق، ۴۷ ص.

به همراه شرح دعای حضرت امیر (ع) ۵۸ از مجذوب‌علی شاه کبوترآهنگی و لویح جامی، چاپ سنگی، تهران، ۱۳۰۵ ق، جیبی، ۱۶۰ ص. ۵۹.

به همراه شرح دعای حضرت امیر (ع) از مجذوب‌علی شاه

۵۶. متخلص به «سند».

۵۷. با محمد صالح خلخالی تهرانی (م ۱۳۰۶ ق) اشتباه نشود. ر. ک: دانشمندان آذربایجان، ص ۲۱۶؛ و از آن‌جا در نقیاه البشر، ص ۸۸۵ و مؤلفین کتب چاپی فارسی و عربی، ج ۳، ص ۵۲۰ را بنگرید.

۵۸. منظور آن دعای منسوب به حضرت امیر المؤمنین (ع) است که چنین آغاز می‌شود: اللهم نور ظاهری بطاعتک ...

۵۹. شرح قصیده، ۴۷ ص، لویح، ۴۷ ص، شرح دعا، ۵۳ ص.

ج ۷، ص ۲۶۵)؛ شماره ۴۴۸۸ (فهرست، ج ۷، ص ۲۶۷).

کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، شماره ۵/۴۶۰۴ (فهرست، ج ۱۴، ص ۲۵۳۶)؛ شماره ۱۱/۶۶۱۶ (فهرست، ج ۱۶، ص ۳۰۹)؛ شماره ۵۱/۲۴۶۵ (فهرست، ج ۹، ص ۱۲۱۷)؛ شماره ۲/۷۴۰۸ (فهرست، ج ۱۶، ص ۵۴۸).

کتابخانه مسجد اعظم قم، شماره ۳/۱۵۶۹ (فهرست، ص ۵۲۰).

کتابخانه ملا محمد علی خوانساری در نجف، بدون شماره (الذریعه، ج ۱۷، ص ۱۳۳).

کتابخانه ملی ملک، شماره ۴/۵۸۲۴ (فهرست، ج ۹، ص ۵۸)؛ شماره ۲/۱۵۶۸ (فهرست، ج ۵، ص ۲۹۲)؛ شماره ۳۹/۵۰۸۵ (فهرست، ج ۸، ص ۱۹۶).

ب) چاپی

به همراه کنز الحقایق «شبستری» و زادالمسافرین «میرحسینی» و لیلی و مجنون «چاه وصال^{۵۶}»، چاپ سنگی، تهران، چاپ اول ۱۳۵۴ ق، جیبی، ۱۵۲ ص.

ریاض العارفین، رضاقلی هدایت، به کوشش مهرعلی گرگانی، کتابفروشی محمودی، تهران، ۱۳۴۴ ش، ص ۲۶۸ و ۲۶۹.

ریاض الجنه، محمدحسن زنوزی، به کوشش علی رفیعی، قم، ۱۳۷۰ ش، ج ۱، ص ۵۱۵-۵۲۰.

لغت‌نامه، علی اکبر دهخدا، تهران، ۱۳۷۵ ش، ج ۳، ص ۷۶۴، ذیل «ابوالقاسم فندرسکی».

تاریخ ادبیات ایران، سید محمد رضا دابی جواد، شرکت مطبوعات اصفهان، [چاپ اول ۱۳۳۹ ش]، ج ۱، ص ۳۷۴ و ۳۷۷.

شرح حال میرداماد و میرفندرسکی (به انضمام دیوان میرداماد و قصیده میرفندرسکی)، اکبر هادی حسین آبادی، کتابفروشی

میثم تمار، اصفهان، [چاپ اول] ۱۳۶۳ ش.

معارف و معاریف، سید مصطفی دشتی، چاپ دانش، قم، ۱۳۷۶ ش، ج ۹، ص ۷۵۲-۷۵۴.

محقق خوانساری، محمدحسن فاضلی، مؤسسه فاضل خوانساری، قم، چاپ اول ۱۳۷۸ ش، ص ۱۹۲-۱۹۶.

کیوتراهنگی و لوايح جامی، چاپ سنگی، لکهنو، ۱۹۳۶م، ص ۳۲.
در تحفة المراد، عباس شریفی دارابی، مقدمه از سید
جلال الدین آشتیانی، به کوشش محمدحسین اکبری ساوی،
انتشارات الزهراء، چاپ اول ۱۳۷۲ش، ص ۱۷۹-۲۴۳.^{۶۰}
به کوشش علی اکبرخان محمدی، میراث اسلامی ایران،
کتابخانه مرعشی، قم، چاپ اول، ج ۴، ص ۲۳۳-۲۶۲.^{۶۱}
- از ملا نظر فندرسکی.

کتابخانه جمعیت نشر فرهنگ رشت، مجموعه شماره ۵۹۸،
رساله پنجم.
- از ملا نظر علی گیلانی.
کتابخانه جمعیت نشر فرهنگ رشت، مجموعه شماره ۵۹۸،
رساله ششم.

- از ملا عباس شریفی دارابی (م ۱۲۰۰ ق): تحفة المراد.^{۶۲}
الف) خطی

کتابخانه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران،
شماره ۲۸۷ (فهرست، ج ۲، ص ۷).
کتابخانه دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران،
شماره ۴۵ (فهرست، ص ۴۷).

کتابخانه علی اکبر نهاوندی، بدون شماره (الذریعه، ج ۱۴، ص ۱۵).
کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی، شماره ۲۰۴ (فهرست،
ج ۷، ص ۲۴۰)؛ شماره ۲۰۵ (فهرست، ج ۷، ص ۲۴۱).^{۶۳}
ب) چاپی

تحفة المراد با شرح حال دارابی، ۱۳۷۷ ق.
به تصحیح و تعلیق و کتابت فضل الله لایق، چاپ سنگی،
انتشارات اقبال، تهران، [چاپ اول] ۱۳۳۷ش، رقعی، لزر^{۶۴} +
۱۸۲ ص، مصور.

به همراه شرح خلخالی و محسن گیلانی، مقدمه از سید
جلال الدین آشتیانی، به کوشش محمدحسین اکبری ساوی،
انتشارات الزهراء، چاپ اول ۱۳۷۲ش، ص ۱۷۹-۲۴۳.^{۶۵}
- از محسن بن محمد گیلانی (زنده در ۱۲۰۷ ق).^{۶۶}

الف) خطی
کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، شماره ۳۱۹۵/۱۰
(فهرست، ج ۱۳، ص ۳۱۶۵).

ب) چاپی
در تحفة المراد، عباس دارابی، مقدمه از سید جلال الدین
آشتیانی، به کوشش محمدحسین اکبری ساوی، انتشارات الزهراء،
چاپ اول ۱۳۷۲ش، ص ۲۴۵-۲۹۱.
- از مسعود ریاضی.

اسراری از آفرینش، در شرح و توضیح و بیان و اصلاح
قصیده حکمیة معروف حکیم میرابوالقاسم فندرسکی بنا به
عقیده حکمت نوین، انتشارات وحدت نوین جهانی، تهران،
چاپ اول ۱۳۴۸ش، ص ۷۹.

- از محمد تقی جعفری.
مبدأ اعلی یا پشتیبان نهایی بشر، تهران، چاپ اول ۱۳۳۷ش،
ص ۱۸۱.

- از حسن حسن زاده آملی.
دروس معرفت نفس، انتشارات علمی و فرهنگی، تهران،
چاپ اول ۱۳۶۱ش، دفتر سوم، ص ۵۱۷-۵۳۲.^{۶۷}

- تخمیس قصیده توسط سید امیر محمد علی هندی (۱۲ ق).
کتابخانه ملا محمد علی خوانساری در نجف، بدون شماره
(الذریعه، ج ۱۷، ص ۱۳۳).

کتابخانه ملی تبریز، شماره ۴۵ (فهرست تربیت، ص ۱۷۴).^{۶۸}
- تخمیس قصیده توسط محمد تقی جعفری.

۶۰. معرفی این کتاب را بنگرید در: آینه پژوهش، سال ۵، ش ۲۸، ص ۱۷-۲۰.
۶۱. همچنین توسط «حامد ناجی» تصحیح شده و سال ها است که آماده
چاپ است.

۶۲. برای مطالعه بیش تر درباره این شرح که چون تحفه ای برای حسام السلطنه
سلطان مراد حاکم فارس بوده و تحفة المراد نام گرفته و پدید آورنده اش
که به واسطه محقق سبزواری از شاگردان میرفندرسکی به شمار می رود
مراجعه کنید به: آثار المعجم، ص ۱۰۰؛ مؤلفین کتب چاپی فارسی و هری،
ج ۳، ص ۶۵۰؛ مجله واهمنمای کتاب، سال دوم، شماره اول،
ص ۱۲۶؛ مجله آینه پژوهش، سال ۵، ش ۲۸، آذر و دی ۱۳۷۳ش،
ص ۱۷-۲۰.

۶۳. این نسخه گزیده شرح دارابی است.
۶۴. لزر = ۳۷.

۶۵. کل کتاب ۱۲ + ۲۹۱ ص است.
۶۶. از شاگردان همان ملا محمد صالح خلخالی است.

۶۷. یک بار نیز قصیده ای به اقتضای قصیده یاقیه فندرسکی سروده اند (دفتر
دل، ص ۱۵۲-۱۵۴) ولی از آن جا که قصاید با قافیه «ستی» تنها
محصور به شعر میرفندرسکی نیست، اذعان به در نظر داشتن قافیه
مورد استفاده میرفندرسکی در این پیروی را می توان در روزنامه رسالت
(۱۳۷۳/۷/۲۴) نگریست.

۶۸. این نسخه اخیر شاید تنها تضمین باشد نه تخمیس.

مبدأ اعلیٰ یا پیشیان نهایی بشر، تهران، چاپ اول ۱۳۳۷ ش، ص ۶۹-۶۶.

* کبریت=زیق.

* کتاب صناعت= رسالهٔ صناعیه.

۲۰. کشف اللغات «جوک باشست»^{۶۹}:

کتابخانهٔ آیهٔ الله مرعشی، شمارهٔ ۱/۶۹۹۹ (فهرست،

ج ۱۸، ص ۱۷۰)؛ شمارهٔ ۱/۹۰۴۴ (فهرست، ج ۲۳، ص ۲۰۲).

کتابخانهٔ دانشکدهٔ ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران،

شمارهٔ ۱۸۳ (فهرست، ج ۱، ص ۱۹۵)؛ شمارهٔ ۱۸۵

(فهرست، ج ۱، ص ۱۹۵).

کتابخانهٔ دانشکدهٔ الهیات و معارف اسلامی دانشگاه مشهد،

شمارهٔ ۴/۱۷۹۷ (فهرست، ج ۳، ص ۸۶۹).

کتابخانهٔ دانشکدهٔ حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران،

شمارهٔ ۱/۴۴ (فهرست، ص ۱۷۳)؛ شمارهٔ ۱/۵۰

(فهرست، ص ۱۷۳).

کتابخانهٔ مرکزی دانشگاه شیراز، بدون شماره.

کتابخانهٔ مجلس شورای اسلامی، شمارهٔ ۲/۴۷۵۷ (فهرست،

ج ۱۱۳، ص ۱۴۴)؛ شمارهٔ ۲۲۴۳ (فهرست، ج ۲۵، ص ۲۴۳).

کتابخانهٔ محمود فرهاد معتمد، بدون شماره (میراث اسلامی

ایران، ج ۵، ص ۵۷۹).

کتابخانهٔ مدرسهٔ سپهسالار تهران، شمارهٔ ۱۷

(فهرست، ج ۲، ص ۲۵۵).

کتابخانهٔ مرکزی آستان قدس رضوی، شمارهٔ ۳۷۴ (فهرست،

ج ۴، ص ۴۴)؛ شمارهٔ ۳۷۳ (فهرست، ج ۴، ص ۴۵).

کتابخانهٔ مرکزی دانشگاه تهران، شمارهٔ ۱/۲۴۶ (فهرست،

ج ۳، ص ۴۷۸ و ۴۷۹)؛ شمارهٔ ۱/۱۴۱۵ (فهرست، ج ۸، ص ۸۹).

کتابخانهٔ ملی تهران، شمارهٔ ۱۳۴۳ (فهرست، ج ۲، ص ۴۰۵).

کتابخانهٔ ملی ملک، شمارهٔ ۲/۲۸۷۳ (فهرست، ج ۶، ص ۱۴۸).

* کیفیت ابصار= برهان الابصار.

* لغات جوک= کشف اللغات «جوک باشست».

* متحرکات= رسالهٔ حرکت.

* مقالة الحركة= رسالهٔ حرکت.

* مقولة الحركة والتحقیق فیها= رسالهٔ حرکت.

* الکیمیاء= تخمیریه.

۲۱. منتخب جوک باشست^{۷۲}:

الف) خطی

کتابخانهٔ آیهٔ الله مرعشی، شمارهٔ ۲/۹۰۴۴ (فهرست،

ج ۲۳، ص ۲۰۲)؛ شمارهٔ ۴/۶۹۹۹ (فهرست، ج ۱۸، ص ۱۷۱).

کتابخانهٔ مجلس شورای اسلامی، شمارهٔ ۱۷/۷۳۶۴۰

(فهرست، ج ۲، ص ۴۰۷).

کتابخانهٔ مرکزی دانشگاه تهران، شمارهٔ ۲/۵۹۰۳

(فهرست، ج ۱۶، ص ۱۴۱).

کتابخانهٔ ملی ملک، شمارهٔ ۴۰۵۷۹۴ (فهرست، ج ۷، ص ۱۹۱)؛

شمارهٔ ۹۷/۴۰۵۷ (فهرست، ج ۷، ص ۱۹۱).

ب) چاپی

با عنوان آداب طریقت و خدایابی، به کوشش محمدرضا جلالی

نایینی، تهران، چاپ اول ۱۳۴۸ ش. ۷۴

* منظومه عربی در کیمیا= منظومه فی الکیمیا.

۲۲. منظومه فی الکیمیا:

کتابخانهٔ مرکزی دانشگاه تهران (فهرست، ج ۲، ص ۹۶).

کتابخانهٔ آقای علی اصغر مهدوی، شمارهٔ ۲/۱۵۶ (نشریه

نسخه‌های خطی، دفتر ۲، ص ۹۶).^{۷۵}

* منظومه فی الحکمة= قصیده یائیه.

* منظومه یائیه= قصیده یائیه.

* المهارة= منتخب جوک باشست.

۶۹. فرهنگی است هندی-فارسی با ۴۶۰ مدخل، شامل واژگان به کار رفته

در ترجمهٔ «نظام‌الدین پانی پتی» در ۱۰۰۶ ق از اصل سانسکریت جوک

باشست اثر «گودا آندا پندت» از اهالی کشمیر.

۷۰. بدون ذکر مؤلف.

۷۱. ر. ک: ج ۳، ص ۲۴۸ و ۲۹۵.

۷۲. میرفندرسکی علاوه بر انتخاب و گزینش مطالب از ترجمهٔ «پانی پتی» از

جوک باشست، اشعاری از حافظ، مولوی، عطار، شبستری و... را

در هر بخش آورده است. برای ترجمهٔ جوک و نسخه‌هایش مراجعه

نمایید به: الدریمه، ج ۴، ص ۱۲۹ و برای گزیده‌های دیگر جوک

مراجعه نمایید به: الدریمه، ج ۲۲، ص ۳۹۴؛ همچنین جریان‌شناسی

ترجمه‌هایی از این دست در آن زمان را می‌توان در نگارش‌هایی همچون

آیین‌گیری پی گرفت.

۷۳. ر. ک: شمارهٔ ۴۷۵۷ تحت عنوان «المهارة».

۷۴. ترجمهٔ پانی پتی از جوک باشست نیز به کوشش سید محمدرضا جلالی

نایینی در تهران و به سال ۱۳۶۰ خورشیدی منتشر شده است؛ البته

بدون حواشی فندرسکی.

شاخص‌ترین نسخه‌های ترجمهٔ «پانی پتی» به شماره‌های ۲/۴۱۴،

۱۳/۱۴۳ و ۷۲۴۳ در کتابخانهٔ مجلس و به شماره‌های ۳/۴۲۸ و

۸۹/۸ در کتابخانهٔ مرکزی دانشگاه تهران موجود است. به جز چاپ

بسیار کهن سال ۱۲۲۴ ق در ۳۳۱ صفحه بهترین تصحیح موجود از متن

جوک باشست همان است که به کوشش «امیرحسن عابدی» و «تارا

چند» توسط دانشگاه علیگر در کلکته با مقدمهٔ پرازشی منتشر شده

است (۱۹۶۸ م، ص ۳۴۰+۵۵).

۷۵. این نسخه ترجمهٔ منظومه به فارسی را نیز شامل می‌شود.